

تاریخ تشیع و تاریخ فرهنگ

پیوند با انقلاب اسلامی و

در شماره پیشین نشریه وعده داده بودیم که با رئیس گروه تاریخ دانشگاه و طراح و مجری رشته‌های تاریخ تشیع و تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، گفت و گویی داشته باشیم. دکتر الویری دانش آموخته دوره کارشناسی ارشد رشته الهیات، معارف اسلامی و ارشاد دانشگاه امام صادق علیه السلام و دانش آموخته دوره دکتری دانشگاه تهران در رشته تاریخ فرهنگ و تمدن ملل مسلمان است. وی عضو هیأت وی عضو هیأت علمی دانشگاه و قائم مقام رئیس مرکز مطالعات فرهنگ و ارتباطات دانشگاه امام صادق علیه السلام است. دکتر الویری تا جندی پیش رییس مرکز تحقیقات دانشگاه بود. ایشان در سال ۱۳۷۳ تأسیس رشته تاریخ تشیع و تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی را پیشنهاد کرد و از آن تاریخ بر سرشیا و رابزینها و اقدامات اجرای این طرح آغاز شد تا این که سرانجام این پیشنهاد در تاریخ سوم تیر ۱۳۸۰ به تصویب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری رسید. هدف کلی رشته به شرح زیر در نظر گرفته شده است:

«تربیت دانش آموختگانی متعهد به اسلام که با تعبدی آگاهانه و پشتوانه‌ای از معارف اسلامی و برخورداری از درکی درست و اطلاعاتی گسترده درباره تاریخ تشیع و یا تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی و منابع و مآخذ آن، توان تحقیق، تدریس، نوآوری و پاسخگویی به پرسشها و شبهات موجود در حوزه یکی از دو رشته فوق را داشته باشند» گفت و گوی زیر اطلاعات بیشتری را در خصوص این رشته‌ها در اختیار می‌گذارد.

● هدف اصلی از تأسیس رشته تاریخ تشیع و تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی در دانشگاه چه بود؟

بسم الله الرحمن الرحيم. ضمن تشکر از شما، انگیزه تأسیس این رشته‌ها به اهداف کلان دانشگاه و نیازهای کشور در مقطع کنونی مربوط می‌شود. یکی از اهداف اصلی دانشگاه امام صادق علیه السلام خدمت به مکتب اهل بیت علیهم السلام و انقلاب اسلامی است. به همین علت دانشگاه امام صادق علیه السلام به فکر تأسیس تاریخ تشیع و تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی افتاد. در وضع فعلی، بایستی فراز و نشیب‌های ریشه‌های انقلاب به خوبی روشن و به شکل بایسته‌ای نمایانده می‌شد؛ البته این کار تا حدی انجام شده بود، اما هیچ نهاد رسمی دانشگاهی در این زمینه اقدامی صورت نداده بود. هدف بعدی، پاسخگویی به شبهاتی است که درباره تشیع به خصوص بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در سطح بین المللی مطرح شده است. البته خاستگاه تمام شبهات، بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نیست، بی‌اعتنایی‌هایی سبب شد که تصورات نادرستی درباره تشیع در سطح جهان مطرح شود؛ لذا یک نهاد رسمی که محصولاتش قابل ارائه در سطح بین الملل باشد، پاسخگویی به این شبهات را باید ساماندهی کند.

درخصوص رشته تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی هم وضع به همین صورت است. این رشته هم با انقلاب پیوند خورده و با اهداف کلان

دانشگاه متناسب است. از سوی دیگر در وضعیت کنونی رشته‌هایی شبیه این رشته در دانشگاه‌ها وجود دارد، اما آنچه در انقلاب اسلامی روی داد، به اندیشه اسلامی در قالب یک نظام سیاسی، مجدداً حیات داد. با وجودی که اندیشه اسلامی در مقابل حاملان تمدن و مشخصاً تمدن غربی جایگاه پیدا کرد، اما به نظر می‌رسد که جایگاه شایسته آن در مقایسه با دیگر حوزه‌های تمدنی تبیین شده است. جهت‌گیری این رشته، تربیت پژوهشگرانی است که با نگاهی به گذشته و با تکیه بر وضعیت کنونی فرهنگ و تمدن اسلامی، درباره اوضاع آینده حساسیت و تعهد داشته باشند. این پژوهشگران باید بتوانند برای تحقق وضعیت بایسته تمدن اسلامی - که ادعا داریم انقلاب اسلامی باید در آن مسیر حرکت کند - تلاش و کوشش کنند. بنابر این در این رشته تعامل با تمدن غربی بسیار مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین نحوه اثر گذاری تمدن اسلامی بر تمدن غربی را که منجر به تحقق رنسانس در اروپا شد، باید در نظر گرفت. تمدن غربی بعد از بیداری خود به جای سیاس از حوزه تمدن اسلامی - که حیات خود را مدیون آن بود - در واکنشی غیر متعارف قصد داشت کینه و عقده تاریخی خود را جبران کند؛ بنابر این با شرق اسلامی رابطه همدلانه‌ای نداشت. به طور کلی رشته فرهنگ و تمدن با توجه به نیازهای کنونی انقلاب اسلامی طراحی شده است و با تکیه بر رفع این نیازها نیز اجرا می‌شود.

● جرقه اولیه تأسیس این دو رشته از چه زمانی در ذهن

وتمدن اسلامی

اهداف کلان دانشگاه

گفت و گو با حجت الاسلام
دکتر محسن الویری

گفت و گو از:
رضا اکبری اصل

مسئولان دانشگاه زده شد و چه کسانی طرح اولیه تاسیس این رشته ها را ارائه کردند؟

شاید به طور مشخص نتوان به این سؤال پاسخ داد، ولی بعد از ورود برخی از دانش آموختگان دانشگاه به رشته تاریخ فرهنگ و تمدن انقلاب اسلامی دانشگاه تهران، اندیشه تاسیس این رشته در دانشگاه امام صادق علیه السلام نیز شکل گرفت. بنده نخستین بار در سال ۱۳۷۳ که تقریباً دوره آموزشی ام تمام شده بود و مشغول نوشتن رساله دکتری بودم، به رئیس دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد- آیت الله مصطفوی- نامه نوشتم و گفتم می توانیم این رشته (تاریخ تشیع) را طراحی کنیم. در آن زمان مساله قدری مبهم بود و معلوم نبود که باید این رشته را به صورت رشته معارف اسلامی و تاریخ اسلام طراحی کنیم یا برای آن گرایش های مختلفی مثل تشیع و تمدن اسلامی در نظر بگیریم؛ یا این که اصلاً آن را یکی از گرایش های الهیات، معارف اسلامی و ارشاد به حساب آوریم. وقتی این ایده مطرح شد، در دفتر مطالعات اسلامی مرکز تحقیقات دانشگاه - زمانی که بنده در آن دفتر بودم- مطالعات اولیه ای را در

خصوص گردآوری سر فصل های رشته تاریخ در گرایش های مختلف شروع کردیم. همچنین در خصوص رشته های تاریخ در دیگر کشورها نیز اطلاعاتی جمع کردیم، بعد وارد مراحل کیفی تر شدیم. همزمان با ریاست بنده در مرکز تحقیقات دانشگاه، کار به شکل جدی تر تعقیب شد، ولی البته این کار به شکل منسجمی که در یک ظرف زمانی مشخص به نتیجه برسد، دنبال نشد. معاون پژوهشی در آن زمان، دکتر خلیلی عراقی، با این کار به عنوان یک کار پژوهشی مخالفت کردند و گفتند اینها باید در دفتر برنامه ریزی آموزشی صورت بگیرد. بنابراین، کار مدتی با رکود روبه روشد و استمرار نیافت. بعد از مدتی طی صحبتی که با معاون آموزشی در خصوص انجام کار زیر نظر دفتر برنامه ریزی آموزشی یا زیر نظر دانشکده الهیات، معارف

بود؟ آیا دانشکده جدیدی تاسیس خواهد شد؟ این برنامه از لحاظ اجرایی در چه مرحله‌ای قرار دارد؟

با صرف تصویب نامه، دانشگاه نمی‌تواند رشته جدیدی را راه اندازی کند و باید مجوز جداگانه‌ای از شورای گسترش آموزش عالی دریافت کند. بعد از تصویب برنامه به دنبال تکمیل مدارک برای صدور مجوز راه‌اندازی هستیم. در خصوص این مدارک مهمترین مساله تامین کادر علمی مورد نیاز است که ما تا کنون بیش از ۹۰ درصد افراد را تامین کرده‌ایم.

بعد از تکمیل مدارک و ارسال آن باید منتظر اعلام نظر شورای گسترش باشیم. بنای ما بر این است که به یاری خداوند و با همکاری و همدلی مسؤولان و در چارچوب مصوبات کلیه نهادهای ذی‌ربط به ویژه دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد در قالب کنکور

سراسری دانشجو جذب کنیم و کنکور مستقلی برگزار نخواهیم کرد؛ امید داریم که تا زمان انتشار دفترچه

برگزاری آزمون کارشناسی ارشد در سال ۱۳۸۱، سایر

مراحل را نیز طی کرده باشیم و در آن دفترچه این

دو رشته را اضافه کنیم. در مقام اجرا، چه بسا

هر دو رشته را همزمان راه اندازی نکنیم و

اولویت اول را به رشته تاریخ تشیع دهیم.

● آیا پذیرش دانشجو در مقطع

کارشناسی ارشد پیوسته صورت

می‌گیرد؟ این دو رشته چه ویژگی‌ها

و امتیازاتی دارد؟

این دو رشته از چند ویژگی برخوردار

است: برای نخستین بار در دانشگاه امام

صادق علیه السلام رشته کارشناسی

اسلامی و ارشاد داشتیم، قرار شد که از دانشکده کسب نظر کنیم و کار در مرکز تحقیقات انجام نشود. اگر دانشکده نیز قبول نمی‌کرد، این موضوع به دفتر برنامه ریزی آموزشی سپرده می‌شد، ولی دانشکده پذیرفت و هزینه‌های آن را هم متقبل شد. برای این کار، شورایی را پیش بینی کردیم و با تایید رییس دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد، آیه... مصطفوی، قرار شد یک هیات علمی به دبیری بنده طراحی کار را انجام دهد.

این شورا متشکل از آقایان دکتر عالم زاده، مرحوم دکتر کسایی، دکتر قره‌چانلو، دکتر آینه‌وند، دکتر بادکوبه و خود بنده بود و با جدیت کار را تعقیب می‌کرد. حضور آقای دکتر آینه‌وند در جلسات میسر نبود، ولی دورادور مصوبات و روند پیشرفت کار را دنبال می‌کردند. بعد از مدتی، مجموعه نتایج این جلسات را برای افراد صاحب نظر در داخل و خارج کشور، همراه با فرم اظهار نظر فرستادیم. عده‌ای پاسخ‌های قابل توجهی دادند که این پاسخ‌ها باعث شد تجدید نظری در افکارمان داشته باشیم. بعد از انجام این کار و در پی تحولاتی در دانشکده

جهت گیری این رشته، تربیت پژوهشگرانی است که با نگاهی به گذشته و با تکیه بر وضعیت کنونی فرهنگ و تمدن اسلامی، درباره اوضاع آینده جامعه مسیحیت و تعهد داشته باشند این پژوهشگران باید بتوانند برای تحقق رسالت بایسته تمدن اسلامی که ادعا داریم انقلاب اسلامی باید در آن مسیر حرکت کند، تلاشی و کوشش کنند.

الهیات، معارف اسلامی و ارشاد و شروع به کار آقای عزیزاده به

عنوان رییس دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد مجدداً

محصول کار به شورای دانشکده عرضه شد. حسب نظر

شورای دانشکده، یک گروه سه نفری با حضور خود

بنده، آقای دکتر بادکوبه و آقای دکتر پاکتچی جمع

بندی نهایی را انجام دادند. دفترچه‌ای که اکنون

به تایید آموزش عالی رسیده است، محصول

همفکری این شورای سه نفره است. این برنامه

بعد از جمع بندی نهایی و تایید شورای دانشگاه،

به دفتر برنامه ریزی آموزشی دانشگاه سپرده

شد تا به وزارت علوم ارسال شود. دفتر

برنامه‌ریزی آموزشی نیز اصلاحات شکلی قابل

توجهی در برنامه انجام داد و سرانجام آن را در

اوایل زمستان سال گذشته به وزارت علوم، تحقیقات

و فن آوری ارسال کرد. در چهارصد و چهاردهمین

جلسه شورای عالی برنامه ریزی، در تاریخ سوم تیر ۱۳۸۰

هم این برنامه تصویب شد و بعد از تعطیلات تابستان به

ما ابلاغ شد.

● نحوه پذیرش دانشجو در این دو رشته چگونه خواهد

می‌پردازند و محصول این طرح‌ها به صورت متن کمک درسی، منبع بسیار خوبی برای دانشجویان این رشته‌ها خواهد بود. در خصوص اعضای هیأت علمی، کادر قابل توجهی را تامین و با دو دانشیار و شش استادیار، کادرمان را تکمیل کرده‌ایم. بعضی از این افراد، عضو هیأت علمی دانشگاه امام صادق علیه السلام و عده‌ای استاد مدعو دانشگاه و عضو هیأت علمی دانشگاه‌های دیگر هستند که البته سابقه همکاری با ما داشته‌اند. چند نفر هم که تا به حال سابقه همکاری با ما نداشته‌اند برای عضویت در هیأت علمی، اعلام آمادگی کرده‌اند.

● برای سرعت بخشیدن به اجرای عملی این برنامه‌ها چه درخواستی از مسؤولان دانشگاه دارید؟

پدانی ما بر این است که به یاری خداوند و با همکاری و همدلی مسؤولان و در چارچوب مسئولیت کلیه نهادهای ذی‌ربط به ویژه دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد در قالب کنکور سراسری دانشجویان جذب کنیم و کنکور مستقلی برگزار نخواهیم کرد

مسؤولان دانشگاه تا کنون همکاری خوبی داشته‌اند. قطعاً طراحی و تصویب این برنامه‌های درسی بدون همکاری این عزیزان میسر نبود. منتهی از نظر امکانات اجرایی و علمی، هر دو رشته را نمی‌توانیم همزمان اجرا کنیم. اگر قرار باشد مساعدتی صورت نگیرد، یکی از رشته‌ها همیشه در کنار خواهد ماند. امیدواریم با کمک مسؤولان دانشگاه فاصله راه‌اندازی این دو رشته به حداقل ممکن برسد و شرایط لازم فراهم شود. از طرف دیگر در تهیه منابع و تقویت کتابخانه که شرط اول و اساسی برای تحصیلات تکمیلی است، باید همکاری شود. البته به نظر من در این زمینه نگرانی وجود ندارد و مسؤولان دانشگاه همکاری خواهند کرد.

● در پایان اگر صحبت خاصی دارید بفرمایید.

رشته تاریخ، اقتضائات خاص خود را دارد؛ سفرهای علمی یکی از ضرورت‌های این رشته است که شاید در دیگر رشته‌ها به این اندازه لازم نباشد. در این زمینه هم امیدواریم مساعدت‌های لازم صورت بگیرد.

ان شاء الله تصویب این رشته‌ها در سالی که مزین به نام امیرالمؤمنین علی علیه السلام است سرآغاز خوبی برای آنها باشد و ما این را به فال نیک می‌گیریم.

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
شورای عالی برنامه‌ریزی

مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس
دوره کارشناسی ارشد
۱- تاریخ تشیع
۲- تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی

گروه علوم انسانی

مصوب چهارصد و چهارمین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی
مورخ: ۱۳۸۵/۱۲/۳

ارشد ناپیوسته طراحی می‌شود که این خود حکایت از رویکردی جدید در دانشگاه دارد. نکته دوم این که ما از جنبه نظری و چارچوب کلی طراحی یک رشته، دیدگاه‌های افراد صاحب نظر را لحاظ کرده‌ایم و در طراحی رشته نیز از روش‌های علمی موجود، بهره برده‌ایم.

ویژگی سوم این برنامه این است که تمام مواردی را که برای ارائه یک درس لازم است، از قبل پیش بینی کرده‌ایم. علاوه بر مشخص بودن سرفصل‌ها، روش ارائه درس، ابزار مورد نیاز و روش آزمون را هم پیش بینی کرده‌ایم که این ویژگی معمولاً در رشته‌های تحصیلی مصوب آموزش عالی متعارف نیست.

ویژگی دیگر این رشته‌ها، رویکرد پژوهشی آن می‌باشد که به آن اهتمام داشته‌ایم.

نکته پنجم، بدیع و ابتکاری بودن برخی عناوین درسهاست. این رشته‌ها و بعضی از سرفصل‌های درسی آن مثل تاریخ اجتماعی شیعه و نگاه مستشرقان به تشیع، تا کنون در جایی سابقه نداشته است.

● آیا فکر می‌کنید که از این رشته‌ها استقبال خواهد شد؟

من فکر می‌کنم این موضوع به نحوه رفتار متولیان اجرای این رشته در دانشگاه امام صادق علیه السلام مربوط می‌شود. ما دانش‌آموختگان این رشته را محقق و پژوهشگر می‌دانیم. دانش‌آموختگان این رشته‌ها کارکردهای مختلفی از جمله آموزش در این رشته‌ها خواهند داشت؛ اما اصلی‌ترین کارکرد آن پژوهش است. من معتقدم اگر دانش

آموختگان را به خوبی به کار بگیریم، مشکلی از لحاظ جذب وجود نخواهد داشت و از این رشته‌ها استقبال خواهد شد. فضای پژوهش، یک فضای محدود و تمام شدنی نیست و اگر این رویکرد در فضای آموزش عالی کشور ایجاد شود، مشکل اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها که مورد اهتمام رهبر معظم انقلاب و مسؤولان اجرایی کشور نیز هست، حل خواهد شد.

● آیا منابع درسی این رشته‌ها به صورت کتاب موجود است یا برای تدوین آنها برنامه‌ای دارید؟ آیا اعضای هیأت علمی را از دانشگاه خودمان انتخاب کرده‌اید؟

یکی از معیارهای ما برای انتخاب عنوان درسی و تدوین سرفصل‌ها، این بود که عناوین انتخابی حتی المقدور پیشینه و منابع را داشته باشند. شاید فقط حدود بیست درصد درسه‌ها در این رشته‌ها برای نخستین بار ارائه می‌شود. دوره کارشناسی ارشد لزوماً نیاز به متن ندارد و بیشتر موضوع محور است. البته در دوره کارشناسی، متن، نقش اصلی را ایفا می‌کند؛ اما در دوره‌های تحصیلات تکمیلی با موضوع سروکار داریم و موضوع را خود استاد می‌تواند از منابع خام اولیه تهیه کند.

با وجود این، ما احساس می‌کنیم وجود متن کمک درسی لازم است. در این زمینه تجربه‌ای در مرکز تحقیقات وجود دارد که استادانی که قرار است درس ارائه دهند، به اجرای طرح‌های تحقیقاتی در آن زمینه